Inspectie voor de Gezondheidszorg
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Ons kenmerk
2011-361256

Zaaknummer
IGZ-U-3091674

Datum
10 november 2011

Ter informatie: Stand van zaken terugdringen van vrijheidsbeperking in de langdurige zorg

1. Samenvatting

Met deze nota bericht ik u over de stand van zaken over het terugdringen van vrijheidsbeperking in de langdurige zorg.

De inspectie heeft de laatste jaren veel geïnvesteerd in het toezicht op de toepassing van vrijheidsbeperking in de langdurige zorg. Het accent van dit toezicht lag op het zoveel mogelijk beperken hiervan. In eerste instantie hebben wij een stimulerende rol gespeeld. Samen met het veld hebben wij de intentieverklaring *Zorg voor Vrijheid* ondertekend met als doel een forse vermindering van vrijheidsbeperking in de jaren 2008 – 2011.

In deze nota staan we in het kort stil bij de resultaten van de laatste jaren en doen we uitgebreider verslag van onze vervolgbezoeken aan die organisaties die achterbleven bij de gewenste ontwikkelingen. Daarnaast benoemen wij drie verbeterpunten waar de zorgorganisaties in de langdurige zorg de komende jaren nog aan moeten werken en geven wij aan hoe wij het komende jaar toezicht houden op vrijheidsbeperking.

Als wij terugkijken op de laatste jaren dan zien wij dat er een cultuuromslag gaande is. Bij de meeste organisaties zijn randvoorwaarden op orde en zoeken medewerkers, veelal gesteund door het management, gericht naar alternatieven. Wij vinden het echter belangrijk dat zorgorganisaties een duidelijke visie hebben en deze uitdragen en dat de cliënten en/of hun vertegenwoordigers betrokken worden bij het toepassen en afbouwen van vrijheidsbeperking.

De resultaten genoemd in deze nota verspreiden wij ook onder de zorgorganisaties in de ouderenzorg en gehandicaptenzorg. Wij doen dat rond 22 november, de datum waarop we ook ons rapport over cliënten met langdurige vrijheidsbeperking in de gehandicaptenzorg uitbrengen en wij in algemene termen berichten over ons bezoek aan Brandon.

Wij combineren dit omdat wij het belangrijk vinden dat er een krachtig signaal naar het veld uitgaat: de laatste jaren is bewezen dat vrijheidsbeperking terug te dringen valt, zelfs bij cliënten die langdurig in hun vrijheid zijn beperkt. Het is daarom van essentieel belang dat zorgaanbieders een duidelijke visie voor het

terugdringen van vrijheidsbeperking hebben en openstaan voor ontwikkelingen in het veld. Van cruciaal belang is dat de cliënt en/of zijn vertegenwoordiger hier intensief bij betrokken worden.

2. Nadere toelichting

Stand van zaken terugdringen van vrijheidsbeperking in de langdurige zorg

De inspectie ziet toe op de kwaliteit en de veiligheid van zorg, zeker bij de meest kwetsbare groepen in Nederland. Voor het terugdringen van vrijheidsbeperking in de langdurige zorg hebben wij gekozen voor een meerjarenaanpak waarbij eerst het stimuleren van het veld voorop stond, daarna het toezien op de uitvoering van het terugdringen van vrijheidsbeperking en tenslotte het handhaven op basis van de afspraken gemaakt in de intentieverklaring.

Stimuleren veld

In 2007 en 2008 verrichtte de inspectie onderzoek naar het voorkomen en terugdringen van alle mogelijke vormen van vrijheidsbeperkingen binnen de zorg voor verstandelijk gehandicapten en ouderen. Uit de resultaten, gepubliceerd in het inspectierapport '*Zorg voor Vrijheid: terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen kán en moet*' bleek dat bij de bezochte locaties te veel vrijheidsbeperkingen werden toegepast. Het onderzoek van de inspectie viel samen met het verbetertraject *'Maatregelen op maat'* van Zorg voor Beter. Bij instellingen die deelnamen aan dit traject liep het aantal vrijheidsbeperkende maatregelen fors terug. De bevindingen van de inspectie en het succes van onder andere Zorg voor Beter waren voor ons aanleiding om afspraken met het veld te maken over het terugdringen van vrijheidsbeperkende maatregelen in de periode 2009 – 2011. Op 18 november 2008, tijdens het congres Zorg voor Vrijheid, ondertekenden alle belangrijke veldpartijen in de langdurige zorg een intentieverklaring om binnen drie jaar vrijheidsbeperkende maatregelen fors te verminderen.

Toezicht op uitvoering afspraken

In het vervolgrapport '*Cultuuromslag terugdringen vrijheidbeperking bij kwetsbare groepen volop gaande' (december 2010)* concludeerde de inspectie dat zorginstellingen bewuster omgingen met vrijheidbeperking dan in de jaren daarvoor. Zorgverleners stelden zichzelf vaker de vraag of er een alternatief was voor vrijheidbeperking en werkten aan afbouwen of verminderen van vrijheidsbeperkende maatregelen. Binnen instellingen was men zich meer bewust dat vrijheidbeperking veel negatieve gevolgen had voor cliënten en dat het toepassen hiervan, vooral op de langere termijn, niet effectief was. Bij de meeste instellingen ontbraken nog wel concrete doelstellingen voor het terugdringen van vrijheidsbeperkingen.

Ook bleek dat:

- De beleidsdoelen niet altijd aansloten bij de doelen van de intentieverklaring Zorg voor Vrijheid.
- De resultaten van de bezoeken in de gehandicaptenzorg in vergelijking met de ouderenzorg op de meeste aandachtsgebieden minder risico scoorden.

- Het niet voor de instellingen mogelijk was om betrouwbare gegevens aan te leveren.
- De inspectiecirculaire '*Preventie van calamiteiten bij het gebruik van onrustbanden*' leidde tot meer aandacht en verbeteringen om calamiteiten te voorkomen.

Stand van zaken 2011

In 2011 bezocht de inspectie nogmaals 56 instellingen voor een vervolgonderzoek waarvan 22 in de gehandicaptenzorg en 34 in de ouderenzorg. Deze instellingen waren tijdens het inspectiebezoek in 2010 nog onvoldoende bezig met het terugdringen van vrijheidsbeperking. Uit het onderzoek bleek dat ook bij deze instellingen de aandacht voor het terugdringen van vrijheidsbeperking zijn vruchten heeft afgeworpen. Bij 18 instellingen in de gehandicaptenzorg en 24 in de ouderenzorg was dit onderwerp nu op orde en werd het thematisch toezicht '*Terugdringen Vrijheidsbeperking*' afgesloten. Uiteindelijk moesten nog drie gehandicaptenzorginstellingen en tien verpleeg- en verzorgingshuizen een verbeterplan inleveren[1].

Wij constateren dus dat de randvoorwaarden bij de meeste instellingen inmiddels in orde zijn, de cultuur is verbeterd en dat medewerkers gericht zoeken naar alternatieven voor vrijheidsbeperking.

Bij vier instellingen in de ouderenzorg en één instelling in de gehandicaptenzorg intensiveerde de inspectie het toezicht omdat sprake was van geringe verbeterkracht op het gebied van het terugdringen van vrijheidsbeperking. Deze instellingen moeten zich verder inspannen om betere resultaten te behalen bij het terugdringen van vrijheidsbeperkingen. Bij deze vijf instellingen zijn nog risico's aanwezig omdat:

- De zorgplannen niet actueel en volledig zijn.
- Er niet naar alternatieven voor vrijheidsbeperking wordt gezocht.
- De kwaliteit van de vrijheidsbeperking niet systematisch wordt bewaakt.
- Er geen risicotaxaties bij cliënten voor vallen en/of probleemgedrag worden uitgevoerd.
- Er niet gewerkt wordt met signaleringsplannen bij cliënten met valgevaar en/of probleemgedrag.
- Het personeel onvoldoende geschoold is op het gebied van vrijheidsbeperking en het ontbreekt aan intervisie en reflectie.
- De veiligheid en onderhoud van hulpmiddelen niet is geborgd.

Verbeterpunten terugdringen vrijheidsbeperking

Wij zien drie belangrijke verbeterpunten voor de komende jaren:

1 Zorg voor een visie en maak beleid om vrijheidsbeperking terug te dringen. De cultuur binnen de instelling kan alleen veranderen als het management een duidelijk standpunt inneemt ten aanzien van het afbouwen van vrijheidsbeperkingen. Maak deze visie bekend bij de medewerkers en biedt hen mogelijkheden om deze visie in de praktijk uit te voeren.

[1] Bij de analyse van de gegevens was één instelling uit de GZ nog niet bezocht

2 Werk met signaleringsplannen om het gebruik van vrijheidsbeperking te voorkomen. De praktijk wijst uit dat daarmee probleemgedrag bij cliënten wordt voorkomen.

3 Neem vrijheidsbeperking op in het zorgplan of ondersteuningsplan. Betrek de cliënt en of de cliëntvertegenwoordiger actief bij het beëindigen van vrijheidsbeperking. Luister naar hun ideeën en wensen. Zorg dat in het zorgplan alternatieven staan voor moeilijke situaties, waardoor voorkomen wordt dat vrijheidsbeperking (weer) wordt toegepast.

Handhaving intentieverklaring Zorg voor Vrijheid
Vanaf oktober 2011 onderzoekt de inspectie bij honderd zorgaanbieders driehonderd individuele cliëntsituaties. Wij spreken met cliënten en/of hun vertegenwoordigers en zorgmedewerkers en bekijken relevante informatie en zorgdossiers. Ook toetsen wij of zorgaanbieders alternatieven gebruiken. Wij hanteren bij onze beoordeling van vrijheidsbeperking het uitgangspunt: geen vrijheidsbeperking tenzij….